

A Kis-Szamos völgyének régészeti repertórium

„Daciától Ultrasilvaniáig”. A Kis-Szamos medencéjének településtörténeti változásai, 3/4–12/13. század címmel a kolozsvári régészeti iskola és a bukaresti Vasile Pârvan Régészeti Intézet együttműködésében új régészeti repertórium jelent meg a Kis-Szamos (románul: Someșul Mic) medencéjének népvándorlás- és Árpád-kori leleteiről; a 259 lelhelyet/leletet tartalmazó kiadványban elsőként fordult elő az Erdélyi-medence kutatástörténetében, hogy egy kistáj településtörténeti adatait 1000 év vetületében vizsgálták.

Az Erdélyi Múzeum Egyesület kiadásában 2017-ben Kolozsvárott megjelent kötetnek már a címe is figyelemfelkeltő: a *Dacia* kifejezés a dákok egykori területét jelentette az ókorban: a rómaiak a Kr. u. 2. század elején ezen a néven létesítettek provinciát a mai Erdély területén, vagyis azon a területen, ami részben a mai Erdélyt fedi le. A latin írásbeliség idején pedig, a Magyar Királyság fennhatósága alatt ezt a térséget kezdetben az *Ultrasilvania* (Erdőn túli terület) elnevezéssel illették, és csak később, a 12. század folyamán kapta az ugyanazt a jelentést hordozó *Transylvania* nevet. Mindazonáltal tény, hogy ezeket az elnevezéseket az írott forrásokban (pl. az oklevelekben és a krónikákban) többnyire jelzős szerkezetben használták, vagyis a magyar közigazgatás sosem tekintette Erdélyt különálló egységként, hanem a Magyar Királyság fennállása alatt annak mindvégig szerves része volt. Az idézőjelbe tett címmel („Daciától Ultrasilvaniáig”) a szerzők felvállaltan a kora középkori Kárpát-medence kutatásának egyik legnagyobb alakja, *Bóna István* (1930–2001) régész-történész emléke előtt is tisztelgetek, aki a nagy hatású háromkötetes *Erdély* történetének erre a korszakra vonatkozó fejezetét 1986-ban hasonló címmel illette. A szerzők az idézőjeles címmel természetesen a vizsgált korszakok behatárolását is jelezni kívánták: a kötetben az ókori római provincia hatalmas hálózatának lehanyatlásától az Árpád-kor végéig követték nyomon a régészeti leletek segítségével a Kis-Szamos medencéjének településtörténetét. A kötet ezért, (bár a szövegben ez nem mutatkozik) már a címével is némi aktuálpolitikai érzéseket kelt, főképp annak tükrében, hogy Románia épp az idén ünnepli Erdély és Órománia egyesülésének 100. évfordulóját. Tény, hogy a trianoni diktátum óta Erdély (a második bécsi döntéssel beállt részleges területi változást leszámítva) Romániához tartozik, a 18–19. századi román történetírás pedig legalább a dákokig (és a rómaiakig) vezette vissza a románok eredetét (lásd: *dák-római-román kontinuitás elmélete*). Ezt pár évtizede a politikai vezetés (ld. *Ceaușescu-korszak*) nyomására/utasítására a romániai régészet a történetírással karöltve kizárólagosan hirdette, és történelmi jogalapnak tekintette Erdélyre. A hivatalos román álláspont napjainkban is ezt a teóriát támogatja, ugyanakkor számos magyar, nemzetközi, és román történész, például *Lucian Boia* és *Marius Diaconescu* megkérdőjelezi ennek valóságalapját. Hogy a *dák-római-román azonosság* a románok nemzeti tudatának szerves része volt, és, hogy a *Dacia* elnevezés összetartozásuknak (területi alapon is) egyik mozgósító erejét képezte, azt jól jelzi, hogy a 18. századi nagy román parasztfelkelés egyik vezéralakja, Horea, „*Dacia királyának*” nevezte magát. Természetesen a fent jelzett események a magyarok rovására történtek, akik a honfoglalás óta *Magyarország* szerves részének tekintik Erdélyt, a Magyar Királyság középkori tájszemléletét tükröző néven: *Ultrasilvaniát*. A kötet vizsgált korszakai miatt ezért nehezen kerülhető meg az 1960-as évek Romániájában, tehát még a *Ceaușescu-rezsim* alatt, *akadémiai* szinten részletesebben is kidolgozott *autochton lakosság* (vö. ún. *kőszikla elmélet*),

vagyis a *dák–román kontinuitás*, és ennek ellentéte, a *diszkontinuitás* kérdése, a *népvándorlás kori migrációs jelenségek* vizsgálata, vagy pl. a *kereszténység elterjedése* a térségben. Ezeket a teóriákat a szerzők a kötetben mind sorra is veszik, és a Kis-Szamos medencéjének régészeti leletanyaga alapján cáfolják, vagy éppen megerősítik, de adott esetben akár el is vetik, vagy korrekciót javasolnak a már beágyazódott kifejezésekre. Például a *kontinuitás* helyett a *kontinuitások*, a *diszkontinuitás* helyett a *diszkontinuitások* terminus bevezetését javasolják, szerintük ugyanis ezek jobban fedik a régészeti leletekből lesűrhető megfigyeléseket. Egy mikroközösség vagy pl. egy régió életében ugyanis nem csupán egyetlen népcsoport *folytonossága* létezhetett, hanem akár több is (részletesebb kifejtésüket lásd lentebb). Rámutatnak arra is, hogy egy régió kulturális-népességi viszonyait leginkább a *vándorlások* változtatják meg, amelyek legjobban a temetőkben érhetők tetten. Bár a német középkorász, S. Brather itt is óvatosságra intett, rámutatva arra, hogy a vándorlások régészeti nyomai nehezen különböztethetők meg más jelenségektől (pl. kommunikáció, kereskedelem), viszont bizonyos temetkezési szokások esetében (pl. az avar kori egész lóval temetés, illetve a honfoglalás kori részleges lovas temetkezés) a *migráció* aligha vonható kétségbe. Azzal azonban többnyire mindenki egyetért, hogy ebben a kérdésben a természettudományos módszerek (pl. *stroncium-izotópos* vizsgálatok) eredményei lehetnek majd döntők. A *kereszténység elterjedésének* kérdését is érdemes itt kiemelni, amelyben a román és a magyar régészek között egy pár éve kiobbant vita nyomait érhetjük tetten. Ez akörül forgott, hogy a népvándorlás- és kora középkori sírokban lévő *bizánci típusú kereszteteket* vajon *románok* vagy *pogányok* viselték (utóbbiak bajelhárító célzattal), illetve a keleti kereszténységre tért más, pl. *avar, bolgár, szláv*, vagy *magyar* etnikumú emberek. Az *ortodox=román* teória eleve anakronisztikus, hiszen sem a románok nem jártak még akkor Erdély közelében, sem a nagy egyházszakadás (1054) nem következett be még a 8–10. században. Ezen nincs mit csodálkozni, hiszen az erre „épített” régészeti forrásbázis szorosan összefügg a *Ceausescu-rezsim* alatt politikai befolyás alá került régészetben is tényként kezelt *kőszikla* elmélettel: eszerint a románság az a *kőszikla*, amely a folyamatos *népvándorlás kori hullámok* dacára helyben maradvá a békés *autochton* lakosságot adta. Az elmélet részletesebb kidolgozásával egy időben, de főként az 1970-es és a '80-as években megindult a romániai népvándorlás- és kora középkori temetőkben a *románság „kimutatása”*, erre pedig a szórványosan előforduló *bizánci típusú mellkereszteteket* tartották a legalkalmasabbnak, és ezeket a temetőket a magyar honfoglalás előtti korszakra igyekeztek datálni. Az írott forrásokból egyébként világosan látszik, hogy a 10–11. század folyamán Bizánc területéről érkező hittérítők a Magyar Nagyfejedelemség, majd Királyság keleti és déli részein a keleti rítus szerint krisztianizáltak, és ennek a folyamatnak csak az egyházszakadás és a nyugati kereszténység diadala vetett véget.

A fentiekből is kitűnik, hogy ez a kötet Erdély sajátos helyzete miatt több mint egy szigorúan tudományos igényvel megírt településtörténet és lelőhelykataszter: korlenyomat is, így azok számára is mindenképpen érdekes lehet, akik tudománypolitikai, vagy éppen nemzetpolitikai szempontok miatt érdeklődnek a térség iránt. Ami a tudománypolitikát illeti, olyan meglepő és tanulságos tényeket is meg tudhatunk a kötetből, hogy Romániában, így Erdélyben a mai napig sincs önálló régészsképzés. Hogy miért? Erre a szerzők válaszolnak: a régészeti adatok ugyanis az írott források tükrében választ tudnak adni arra a kérdésre, hogy az adott korszakokban milyen népek lakták a területet. Nem volt itt még arról szó, de fontos kiemelni, hogy a kötet szerzői közül a vizsgált korszakokat kiválóan ismerő *Gáll Erwinnek*, a *bukaresti Vasile Pârvan Régészeti Intézet tudományos munkatársának* már van tapasztalata a korpusz jellegű gyűjtésben, hiszen

nevéhez fűződik az az erdélyi magyar és a hazai régész szakmában nagy visszhangot kiváltó monográfia, amelyben az Erdélyi-medence, a Partium és a Bánság 10–11. századi temetőit gyűjtötte össze és dolgozta fel mintaszerűen. *Dobos Alpár*, a Maros Megyei Múzeum (Marosvásárhely) munkatársa legutóbb a gepidák és a kora avar korszak leleteit vizsgálta eredményesen a Kárpát-medence keleti, romániai részében, míg *Petrut Dávid*, a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem oktatója a római korról, *Kapcsos Norbert*, az Aradi Múzeum munkatársa a *Barbaricummal*, *Nagy Szabolcs*, a kolozsvári Erdélyi Történeti Múzeum régésze pedig népvándorlás- és középkori témákkal foglalkozik. A kötet geológus munkatársa, a Herman Ottó-érdeméremmel is kitüntetett *Wanek Ferenc* a Sapia EMTE kolozsvári karának környezettudományi szakán oktat. És, hogy mennyire fontosak a korpusz jellegű gyűjtések, azt jól mutatja *Fehér Géza – Éry Kinga – Kralovszky Alán* 1962-ben kiadott honfoglalás- és kora Árpád-kori lelőhelyeinek katasztere. A kataszter adatai alapján készítette el ugyanis *Szöke Béla* korszakalkotó munkáját a magyar köznépről. Korpuszorosozat egy-egy országrész, megye, kistáj 10–11. századi leleteiről viszonylag sok született az elmúlt évtizedekben: pl. Kiss Gábor Vas megye, Révész László Heves megye, Horváth Ciprián Győr és Sopron megye, Gallina Zsolt és Varga Sándor a Kalocsai Sárköz, M. Nepper Ibolya Hajdú-Bihar megye, Tóth Anikó a Nyírség, Medgyesi Pál Békés megye honfoglalás- és kora Árpád-kori leleteit gyűjtötte össze. A nyomtatott kiadványokon túl azonban számítógépes adattár, számítógépes lelőhelykataszter készítésére egyre égetőbb szükség lenne, és ezt a most recenziált kötet is megerősíti. A lelőhelyek a régészeti feltárások következtében ugyanis folyamatosan gyarapodnak, ezért a nyomtatott kataszter egy idő után elavulttá válik. A számítógépes adatbázist viszont folyamatosan lehet frissíteni/fejleszteni. Ennek szükségességét már évtizedekkel ezelőtt felismerték: ld. az avar kori *ADAM* (ld. *Csallány Dezső* nyomán *Szentpéteri József* ez irányú munkásságát) és a honfoglalás- és kora Árpád-kori *ÁRPÁD* lelőhelykatasztereket. Csak reménykedhetünk benne, hogy e nagyszabású kezdeményezést súlyának megfelelően a döntéshozók egyszer mégis támogatni fogják. *Gáll Erwin* és *szerzőtársai* kezdeményezése azonban jól mutatja, hogy nemcsak egyetlen korszak, hanem a tágabb időhatárok vizsgálata egy-egy térség településtörténetében óriási jelentőséggel bírhat, hiszen régészeti adatokra épülő *tények* birtokában választ tud adni több vitatott kérdésre is.

A „szemezgető” sorok után térjünk rá a kötet bővebb ismertetésére, amely szerkezetileg egy jól felépített sémát követve 6 fejezetre oszlik (1. Kistájak, mikrorégiók régészeti kutatásának fontosságáról; 2. A Kis-Szamos vízgyűjtőjének földtani és természetföldrajzi jellemzői; 3. A Kis-Szamos mikrorégió régészeti lelőhelyeinek katalógusa [3/4–12/13. század]; 4. A Kis-Szamos medence régészeti kutatástörténeti elemzése; 5. A Kis-Szamos völgye mikroregionális kutatásának problematikái; 6. Összegzés). A szerzők tehát a kistájak kutatásának fontossága, és a mikrorégió földtani, természetföldrajzi, és hidrográfiai jellemzőinek leírása után adják közre a 178 km hosszú és 20–60 km széles Kis-Szamos völgyének és mellékvölgyeinek régészeti katalógusát, majd ezt követi a kutatástörténeti elemzés. A kötetet a problémák számbavételével, és a leszűrhető eredményekkel zárják. *A Bevezetésből* és a *Kistájak, mikrorégiók régészeti kutatásának fontosságáról* c. fejezetből megtudhatjuk, hogy a szerzők célja nemcsak információbázis készítése volt, hanem a lelőhelyadatok megrostálása is, tehát minden esetben ellenőrizték a kataszterbe került adatokat. A munka mindenképpen úttörő vállalkozás, hiszen egy természetföldrajzi és hidrográfiai szempontból jól behatárolható kistáj régészeti adatainak felgyűjtése, különböző szempontok szerinti rendszerezése és hosszú időszávon keresztül történő kritikai

vizsgálata példa nélküli Erdély kutatástörténetében, és a Kárpát-medence többi térségét érintő gyűjtésekben sem ez a tendencia a jellemző. A 259 lelőhely/lelet mikroregionális szinten a legnagyobb gyűjtésnek tekinthető az Erdélyi medencében, egy olyan kistájon, amely földrajzi kapcsolatot képez a Kárpát-medence keleti és nyugati, illetve északi és déli részei között. A mikrorégió fontosságát az is kiemeli, hogy itt, „*Erdély szívében*” található az antik *Napoca*, a középkori *Kolozsvár*, Erdély kulturális és gazdasági központja. Az ókorban *Napocát* érintve a Szamos völgyében haladt keresztül a régi római hadi és kereskedelmi út, amelynek köszönhetően a térség a későbbiek folyamán is megtartotta jelentőségét.

A Kis-Szamos vízgyűjtőjének földtani és természetföldrajzi jellemzői. Nyersanyagforrások. c. fejezet jó földrajzi (domborzati és hidrológiai) összefoglalását adja a kutatott régióknak. Az itt közölt adatok szerint az Erdélyi-medencében geomorfológiailag 7–8 teraszszint különíthető el, a Szamos-völgyében a 2–3. szint érvényesült. Ezek a domborzati tényezők döntő szerepet játszottak az út- és a településhálózat kialakulásában és mindemellett a kistáj mezőgazdasági szempontból is jól hasznosítható. A Kis-Szamosot létrehozó két folyó, a Meleg- és a Hideg-Szamos a Bihar-hegységben erednek, és a Gyalui-tó víztározójában egyesülnek, a folyó innen Kis-Szamos néven halad tovább. A 150 km hosszú Kis-Szamos Gyalutól Apahidáig Ny-K-i irányban folyik, Apahida alatt É-ra kanyarodik, majd Bonchida és Szamosújvár érintésével Dés és Mikeháza között egyesül a Nagy-Szamossal. A szerzők által vizsgált földrajzi térség a Kis-Szamos vízgyűjtőjének felel meg, amely az Erdélyi-Szigetegység részét képező Bihar-hegységtől és a Gyalui-havasoktól az Erdélyi Mezőség ÉNY-i részéig húzódik. A tájra a hátságok és a dombvidékek egyaránt jellemzőek, felszínükön az erdős-hegyes területek váltakoznak a kiterjedt legelőkkel és a folyómenti sík vidékekkel. A tavakban és vízfolyásokban gazdag mikrorégió legfontosabb nyersanyagforrása az építészetben hasznosított különböző kőzetek (pl. andezit, tufa) mellett a só. Utóbbi, mint ahogy azt a szerzők is kiemelik, kereskedelmi termékként rendkívül nagy szerepet játszott a térség gazdasági felemelkedésében.

A Kis-Szamos mikrorégió régészeti lelőhelyeinek katalógusa (3/4–12/13. század) c. fejezetben a kritikailag is megrostált 259 lelőhely/lelet ábécésorrendben olvasható. A szerzők az ellenőrzött és esetenként pontosított lelőhelyek közlésekor a szakirodalomban való első megnevezésüket használták, de a jelenleg érvényben lévő román utcanevet is feltüntették. Ahol pontos információik voltak, ott a GPS-koordinátákat is megadták. A rendszerezés alapján *temetők*, *telepek*, *várak*, *kincsleletek* és *szórványok* kerültek a kataszterbe, amelyeket többnyire az *Erdélyi Nemzeti Történelmi Múzeum* (Kolozsvár) leltárkönyvéből azonosították. A repertóriumban olyan híres lelőhelyekkel is találkozhatunk, mint pl. *Apahida*, ahol az első aranyékszeres „*gepida fejedelm?*” sírt még a 19. század végén találták. Ehhez a korszakhoz sorolható az 1963-ban Szamosfalván fellelt kincslelet is, amelyet az antik *Napoca* és *Apahida* között félúton, a Kis-Szamos északi oldalán valamikor az 5. század második felében/végén rejtettek el. A *kolozsvári honfoglalás kori temetők (Zápolya utca és Kalevala utca)* pedig annak bizonyítékai, hogy a magyarok már közvetlenül a honfoglalás idejében birtokba vették az antik *Napoca* területét.

A Kis-Szamos medencéje régészeti kutatástörténetének elemzése c. fejezetben a szerzők a mikrorégió leletanyagának mennyiségét, a temetők és a telepek feltártságának mértékét, a dokumentáltság szintjét, a régészeti lelőhelyek, publikációk felhasználhatóságát, valamint az antropológiai vizsgálatok eredményeit vagy éppen azok hiányát vizsgálták. Az elemzés több ponton is tanulságos eredményt hozott. A szerzők többek között kimutatták, hogy a romániai régészetben módszertani szempontból sok még a hiányosság: pl. az érvényben lévő törvények

szerint az ásató szakembert semmi sem kötelezi arra, hogy az általa feltárt lelőhely teljes dokumentációját az intézetének, vagy egy erre a célra létrehozott központi adattárnak átadja, a terepkutatások sok esetben befejezetlenek, a leletanyag sokszor leltározatlan, az antropológiai/archeozoológiai anyag teljesen elhanyagolt. A hiányosságokat az is jól mutatja, hogy az Erdélyi-medence, a Bánság és a Partium közül az Erdélyi-medencében tárták fel a legtöbb lelőhelyet, mégis innen történt a legkevesebb közlés. A regisztrált régészeti leletanyag erősen devalválódott értéke ellenére mégis jól hasznosítható volt az elemző munka során. Kronológiai felosztása alapján a szerzők összesen 6 periódus leletanyagát rendszereztek, amelynek mennyiségét grafikonon is szemléltették. A grafikonon jól látható, hogy a legtöbb lelet a 7–9/10., valamint a 11–13. századból került elő. Az azonban további kutatásokat igényel, hogy a Kárpát-medencét elsőként tartósan egy államban egyesítő steppe-birodalom, az *Avar Kaganátus klasszikus* leletanyaga a vizsgált mikrorégióban túllépi-e a reprezentációs szintet, vagy az itteni lakosság túlnyomó többsége a 7. század folyamán megjelenő hamvasztásos temetők *szlavofon* népességével azonosítható, és, hogy a 7–9/10. illetve a 11–13. század közötti időszak leletanyagának alacsony szintje miként értékelhető. A szerzők a 10. század esetében hangsúlyozták, hogy a kutatások koránt sincsenek lezárva, hiszen a legtöbb lelet az elmúlt pár év nagyberuházásainak köszönhetően került elő, várható tehát, hogy a leletek száma a következő években emelkedni fog. A szerzők többek között a szórványleletek és a kincsleletek tudományos megbízhatóságát is felmérték, ami különösen a pénzleletek esetében fontos, hiszen ez jelentette a dák–rómán kontinuitás egyik alappillért (római pénz = autochtón lakosság fennmaradó gazdasági struktúrákkal). A rendelkezésre álló leletek alapján viszont szerintük tényként kezelhető, hogy az a temetkezési kultúra, amely a Kis-Szamos völgyét a római korban jellemezte, a provincia feladása után megszűnt, egyetlen temetkezési hely kontinuitását sem lehet ugyanis bizonyítani. Ezzel a könyv írói nem azt akarják mondani, hogy a népesség is eltűnt, annyi azonban tény, hogy az új hatalmi struktúrák változása a temetkezési szokásokban is változást hozott: a 4. században a Kis-Szamos völgyében is megjelent a *hamvasztásos* temetkezési rítus (ún. *Marosszentannai régészeti kultúra*), amelyet a szakemberek *barbár* népességhez, elsősorban a *gótok* megjelenéséhez kapcsolnak. A 7. század elejétől megfigyelhető *szlavofon típusú hamvasztásos temetők* használatának felső időhatárát is vizsgálták a szerzők, és emlékeztettek *Bóna István* meglátására, aki szerint lehet, hogy hiba lenne az ilyen jellegű temetők felhagyását az Avar Kaganátus bukásával egy időre tenni. Könnyen elképzelhető ugyanis, hogy a hamvasztásos temetőket létesítő népesség a magyar honfoglalás után is a térségben maradt, és a betelepülőkkel megjelenő új típusú temetőkkel párhuzamosan még évszázadokig tovább használta ezt a temetkezési formát.

A *Kis-Szamos völgye mikroregionális kutatásának problematikái* c. fejezetben a szerzők a Kis-Szamos térsége régészeti lelőhelyeinek kronológiáját, a kontinuitás–diszkontinuitás kérdéskörét, a népvándorlás kori migrációs jelenségek régészeti „*lát-hatóságát*”, a kereszténység problematikáját a posztrómai kortól az Árpád-korig és a 11. század két hatalmi központja: Doboka és Kolozsmonostor időrendjét vizsgálták. A könyvismertetés elején már kitértünk az itt tárgyalt problémakörök többségére, Doboka és Kolozsmonostor esetében pedig a szerzők a leletanyag, és annak datálása, illetve stratégiai szempontok alapján úgy vélték, hogy Észak-Erdély első ispáni központja Kolozsmonostor vára volt. Ebben a fejezetben járják körül a szerzők a kutatások során használt fogalmak fenntarthatóságának kérdését is, és többek között a *népvándorlás* kifejezés helyett a *migráció* használatát javasolják. Tény, hogy a gyakran pejoratív, „*barbár inváziót*” is jelentő szó helyett a szakemberek többsége napjainkban inkább a

semlegesebb *migráció* kifejezést alkalmazza. A *népvándorlás* és a *migráció* között azonban lényeges jelentéstartalmi különbség van. Előbbi kifejezést a német tudományosság alkotta meg a 19. században (*Völkerwanderung*), a magyarban használatos *népvándorlás* szó ennek a tükörfordítása, ezért a fogalom valódi jelentését is hitelesen adja vissza, ugyanis a lakóhelyüket gazdasági vagy politikai okok miatt elhagyó népek nagyobb földrajzi területet érintő, más népekkel összeütközést kiváltó elmozdulását, áttelepülését jelenti. Adott esetben a népességgel együtt egész intézményrendszerek települtek át (pl. Avar Kaganátus, vagy a Magyar Nagyfejedelemség). Más nyelveken leginkább a *migráció* (vándorlás) kifejezést használják, ami azonban egy hosszabb ideig tartó folyamat, kisebb közösségek települnek át, és fő jellemzője az anyagi motiváció. Az sem mellékes szempont, hogy a „*népvándorlás-kor*” jelentésű *Völkerwanderungszeit* és annak angol tükörfordítása a *Migration Period* időhöz kötött fogalom, mert a kora-középkor évszázadaiban a sztyeppei és a germán közösségek mozgására utal, míg a *migráció* egy térben–időben–kulturában megfoghatatlanul általánosnak jelenti embercsoportok áramlását. A *népvándorlás* kifejezés tehát jobban felel az egykori valóságot, ezért nem a fogalmat kellene a napjainkban divatos és aktuálpolitikai áthallásokkal terhelt *migráció* kifejezésre lecserélnünk, hanem a *népvándorlásban* részt vett népek, köztük pl. a *sztyeppei kultúrkör* egykori résztvevőinek hagyatékát lenne érdemes jobban megismernünk/megismertetnünk, hiszen történelmi és kulturális szerepük/hatásuk az európai népek életére meghatározó jelentőséggel bírt.

Az Összegzésben a szerzők újra számba veszik kutatási eredményeik súlypontjait (*kontinuitás-diszkontinuitás, migráció, kereszténység elterjedése*) és rövid összefoglalásukat adják (ld. fentebb). Ismételtelen rámutatnak arra, hogy a *geopolitikai jelenségek* kutatását ebben a mikrorégióban is jelentős részben meghatározták az erdélyi régészetet erősen befolyásoló modern politikai törekvések. Ezek a nemzetállami törekvések az 1950-es évektől a strukturális kérdések elemzéséről a figyelmet egy olyan problémára irányították, amire a szerzők szerint a régészet a saját módszereivel nem tud válaszolni. Ehhez tegyük azonban hozzá: a régészet, a *saját módszereivel* valóban nem tud „*perdöntő*” adatokkal szolgálni pl. etnikai kérdésekben, nemzetpolitikai szempontból viszont valóban nagyon fontos tudományág, hiszen a régészet szolgáltatja az alap-adatokat más társtudományok számára. Itt most elsősorban a természettudományos módszerek robbanásszerű fejlődése következtében napjainkban egyre sikeresebben alkalmazott *archeogenetikai*, vagy a *stroncium-izotópos* kutatások emelhetők ki. Egy hajdan élt nép kulturális színvonalát a legteljesebben szintén a régészet tudja láttatni, a kutatásaira épülő szintézisek ezért alkalmasak lehetnek egy nép önbecsülésének emelésére is. Ezt ismerte fel *Pósta Béla*, és az általa 1899-ben létrehozott kolozsvári régészeti iskola még *Trianon után is* ezt a szellemiséget képviselte.

Az olvasmányos, gazdagon illusztrált kötet valóban jelentős vállalkozás. Olyan eredmények születtek ugyanis az adatgyűjtést követő elemző munka során, amelyek alapjaiban változtathatják meg az eddig vélt/tanított ismereteinket a térségről. Kérdés, hogy ezek az eredmények az Erdélyi-medence egész területére kivetíthetők-e. Természetesen további hasonló jellegű kutatások szükségeseek más erdélyi mikrorégiókban is, de valószínű, hogy a szerzők által felvázolt kép bizonyos kérdésekben (pl. *dák-római-román kontinuitás, keleti kereszténység elterjedése, hamvasztásos temetők kérdése, a magyarság megtelepedése az Erdélyi-medencében*) ugyanaz lesz. Végetetül reméljük, hogy a szerzők a kötetet rövidesen román nyelven is megjelentetik. Mindkét félnek érdeke lenne ugyanis, hogy az itt felsorakoztatott régészeti adatsorok és eredmények, illetve érvek az egyes teóriák elvetésére/korrekciójára, ha vita szintjén is, de bekerüljenek a romániai

régészeti diskurzusba, ahol remélhetően további vitákat generálnak majd. Nemzetektől függetlenül ezzel az egyetemes régészettudomány is nyerhet, hiszen általuk közelebb kerülhetünk a régmúlt korok hitelesebb megismeréséhez. A hazai régészek számára pedig a kötet modellként szolgálhat további kutatásokhoz. A sokszor elsiratott *Pósta Béla kolozsvári régészeti iskolájának* szellemisége tehát él és virul. Újból Kolozsvár lesz a követendő példa?

(Gáll Erwin – Dobos Alpár – Petrut Dávid – Kapcsos Norbert – Wanek Ferenc – Piroška Eszter – Nagy Szabolcs – Iván András: „Daciától Ultrasilvaniáig”. *A Kis-Szamos medencéjének településtörténeti változásai, 3/4–12/13. század. Kolozsvár (Cluj-Napoca), 2017, Erdélyi Múzeum Egyesület, 252 oldal, 7 oldal angol nyelvű kivonattal, 68 szövegek közötti képpel, 11 térképpel és 51 fekete fehér és színes táblával*)

